

Damherten. Foto Bas Worm

Hoe willen we met damherten de toekomst in?

Sociaal, aibaar, maar soms lastig

Damherten duiken steeds vaker in verschillende gebieden op. De één vindt ze een waardevolle aanvulling op de Nederlandse natuurlijke soortenrijkdom, de ander beschouwt ze nog steeds als exoot. Damherten maken nogal wat los in de hedendaagse maatschappij. Vereniging Het Edelhert doet voorstellen voor beleid over de omgang met het damhert.

Rik Schoon en Bas Worm

Het damhert is een grote, zichtbare, aai-bare en soms ook lastige soort. Je zou daarom verwachten dat er wel beleid zou zijn over hoe we met de soort in Nederland willen omgaan. Niets is minder waar. Nadat de soort voor uitroeiing is behoord door plaatsing op de Rode Lijst van beschermde diersoorten (2004) is er eigenlijk niets meer voor het dier geregeld. En dat terwijl de verspreiding en het aantal de laatste jaren sterk toenemen. En daarmee ook de problemen die daarmee gepaard gaan: schade aan land- en tuinbouw, soms ook schade aan de natuur zelf, schade aan tuinen en verkeersaanrijdingen.

Discussies Discussies over de aantallen damherten en het wel of niet beheren (lees: aantalsregulatie) duiken steeds vaker op, met name in en rond de Amsterdamse Waterleidingduinen en op Schouwen en Walcheren. Maar ook op de Veluwe en de Utrechtse Heuvelrug. Het damhert loopt daardoor het risico dat het niet (meer) gewenst wordt.

Wordt het damhert nu slachtoffer van zijn eigen succes? Vereniging Het Edelhert vindt dat dit niet zo hoeft te zijn en heeft proactief een voorstel voor te hanteren beleidsuitgangspunten opgesteld. Hierin worden het damhert en het multifunctio-

neel gebruik van de ruimte verenigd (zie 'Verder lezen?').

Karakterschets damhert Op zijn allerkortst: het damhert heeft een hoge netto-reproductie, past zich makkelijk aan zijn omgeving én aan de mens aan en heeft in het Nederlandse landschap een breed scala aan voedselplanten tot zijn beschikking. Daarnaast is het dier charismatisch, leert het snel en van elkaar en kan het prima in hoge dichtheden voorkomen. Damherten zijn sociale dieren, veel socia-ler dan het edelhert. Beide geslachten leven weliswaar tijdens het grootste ge-

deelte van het jaar gescheiden van elkaar, maar het zijn dieren die elkaars gezelschap op prijs stellen en heel vaak vrijwillig met elkaar optrekken. Een kleine uitzondering daarop zijn de oude(re) herten die wat meer teruggetrokken leven en het dynamische leventje van de jonge herten vrijwillig uit de weg lijken te gaan. Net als in de mensenwereld zoeken leeftijdsgenoten elkaar op.

Een ander kenmerk van damherten is de hoge netto-aanwas onder Nederlandse omstandigheden. In iets meer dan drie jaar verdubbelt een populatie damherten in aantal. De reden daarvoor is dat veel hinds één kalf krijgen en dat ook succesvol grootbrengen. In tegenstelling tot het ree dat maar één eisprong krijgt per jaar, kent de hinde gedurende het voortplantingsseizoen bij uitblijven van conceptie iedere twee weken een eisprong.

Niet-gedekte hinds komen daardoor niet veel voor. De netto-aanwas schommelt binnen de in Nederland bekende populaties tussen de 14% (bejaagde situatie) tot 30% (onbejaagde situatie) van de totale populatie. Het lijkt er op dat een vermindering van de netto-aanwas pas aan de orde is als de populatie de ecologische draagkracht van een gebied al heel dicht is genaderd. De dichtheden waarin damherten voorkomen kunnen daarom flink oplopen. De draagkracht is afhankelijk van de leefomgeving van het damhert en is vooral voedselgestuurd. Uit het buitenland zijn gebieden bekend met een dichtheid van twee dieren per hectare!

Damherten zijn ook erg tolerant ten opzichte van andere soorten. Het damhert stoort zich domweg niet snel aan de aanwezigheid van andere diersoorten. Het damhert zal dus niet gauw door andere diersoorten weggeconcentreerd worden, zoals bijvoorbeeld wel bij reeën het geval is.

Een derde belangrijk kenmerk is dat damherten vrijwel alle plantensoorten in hun dieet hebben zitten. Het damhert behoort, net als het edelhert, tot de 'intermediate feeders'. Dit zijn variabele vreters die zowel overweg kunnen met eiwitrijk voedsel alsook met vezelrijk voedsel. Als in de loop van het voorjaar de eiwitrijke knoppen en jong gras opraken, dan stapt een damhert al snel over op bijvoorbeeld twijgen, houtachtige gewassen en vezelrijk gras. Zo bekeken vormt het voedselaanbod voorlopig geen enkele belemmering bij de 'verovering' van Nederland door deze soort.

Historisch voorkomen en actuele status

De oudste damhertvondsten in Europa zijn ruim 100.000 jaar oud. Ondanks het feit dat er in de ons omringende landen fossiele vondsten zijn gedaan, zijn dergelijke vondsten niet bekend uit Nederland. Na de laatste IJstijd (circa 10.000 jaar geleden) is het damhert er niet meer in geslaagd om op eigen kracht Europa te bereiken en te koloniseren. De herintroductie van het damhert in Nederland bleef uit tot de 16e eeuw (Haagse Bos), maar halverwege de 17e eeuw verdwenen ze weer. Het duurde tot de 19e eeuw voordat

er weer damherten in het wild rondliepen in Nederland, door het uitzetten van dieren in de vrije wildbaan rond Het Loo. Tot in de vroege jaren negentig van de vorige eeuw leek het damhert beperkt tot de Veluwe en de duinen (het Nationaal park Zuid-Kennemerland, de Manteling van Walcheren en de Kop van Schouwen). De totale voorjaarsstand werd in die tijd geschat op circa 400 dieren voor geheel Nederland.

In 1993 besloot de toenmalige staatssecretaris Gabor om het damhert als inheems te bestempelen, onder andere door druk van Vereniging Het Edelhert (toen nog Vereniging tot Behoud van het Veluws Hert). Het damhert werd in 2004 zelfs op de Nederlandse Rode Lijst voor zoogdieren gezet in de categorie 'bedreigd'. Deze status is in 2009 aangepast naar 'gevoelig'. Deze verschuiving is een gevolg van het herstel en de uitbreiding van de resterende damhertenpopulaties. Volgens de Flora- en faunawet is het damhert een beschermde inheemse zoogdiersoort en kan en mag de soort beheerd worden op basis van een aanwijzing of ontheffing.

Actueel voorkomen

Damherten komen nu officieel voor in Zuid-Kennemerland (inclusief de niet-bejaagde populatie in de Amsterdamse Waterleidingduinen), op de Zeeuwse eilanden Schouwen en Walcheren en op de Veluwe. Het damhert wordt de laatste jaren echter in veel meer gebieden gezien. De waarnemingen, zoals opgenomen in de databank

Damherten in de sneeuw. Foto Bas Worm

Voortjaggerend verkeer wordt niet gauw als gevaar gezien. Foto J. Paulides

Midden op de dag tussen de auto's en op de bollen; geen enkel probleem voor het damhert. Foto N. Koomen

van de Zoogdierverseniging, zijn voor dit artikel weergegeven voor twee perioden: 2000-2005 en 2006-2010 (figuur 3). Daaruit wordt allereerst duidelijk dat damherten ruimschoots buiten de hierboven vermelde officiële leefgebieden voorkomen, maar daarnaast wordt ook duidelijk dat de ruimtelijke verspreiding sterk toeneemt. Het betreft dan kolonisatie van nieuwe gebieden vanuit de bestaande populaties maar ook door uit parkjes ontsnapte exemplaren.

Gevolgen De geschetste eigenschappen maken dat het damhert snel toeneemt in het Nederlandse landschap. Een landschap dat qua beschikbaar voedsel een veelvoud aan damherten kan herbergen dan nu het geval is. Het is daarom niet de vraag of het damhert zal toenemen, maar veeleer hoe snel de ontwikkeling zal gaan en welke dichtheden uiteindelijk zullen worden bereikt. Alles wijst er op dat de groei en verspreiding van deze soort veel sneller gaan dan we ooit hadden gedacht, ook binnen de stedelijke invloedssferen. De toename in benuttingsgebied over de laatste periode (2006-2010) is geschat op circa 10.000 ha per jaar.

Het damhert is vanwege het uiterlijk en gedrag een zeer charismatische soort die door heel veel mensen wordt gewaardeerd. Daar waar het nu al in grotere aantallen voorkomt, is het een publiekstrekker van jewelste, en draagt deze soort bij aan de 'verinnerlijking' van de natuur bij de (verstedelijkte) Nederlander. Keerzijde van de medaille is echter dat daar waar damherten in grotere aantallen voorkomen er ook sprake is van overlast en schade. Overlast bij particulieren, schade aan landbouwgewassen, schade aan flora en fauna en aantasting van de verkeersveiligheid. De vraag is dan ook of we dat wel moeten willen. Willen we wel damherten in gebieden met kapitaals-intensieve landbouw of in de buurt van infrastructurele knooppunten? Is de aanwezigheid van

damherten in sommige gebieden niet strijdig met de daar gestelde natuurdoelen? Allemaal vragen die beantwoord zouden moeten kunnen worden vanuit het beleid dat geldt voor het damhert. Probleem is echter dat er geen eenduidig beleid is: niet op landelijk niveau en niet op provinciaal niveau. Met uitzondering van Zeeland, Noord- en Zuid-Holland en Gelderland geldt dat er geen of hooguit reactief beleid is. Het gevolg daarvan is dat zelfs te voorzien problemen ad hoc worden opgelost zonder dat over de verdere consequenties daarvan wordt nagedacht. Zo zien we nu al, ondanks het rijksbeleid ten aanzien van ontsnippering, dat het aandeel rasters rond natuurgebieden weer toeneemt en dreigt lokaal en/of regionaal het draagvlak ten aanzien van het natuurbeheer af te kalven.

Beleid noodzakelijk Het gewenste beleid kan voor een deel generiek zijn (nationaal geldend) en voor een deel gebiedsspecifiek (leefgebiedsbenadering). Dat beleid moet volgens ons uit de volgende componenten bestaan:

- het damhert moet duurzaam behouden blijven voor Nederland;
- daarvoor is een adequaat beheer noodzakelijk;
- kern is een leefgebiedsbenadering, waarbij mogelijke leefgebieden vooraf aangeduid zijn;
- actuele en mogelijke leefgebieden wor-

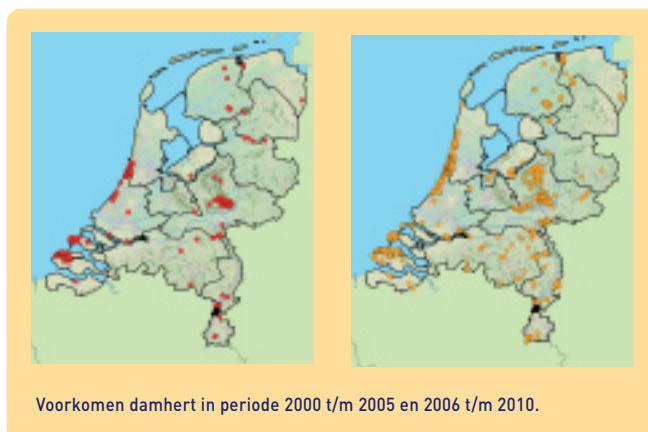
den daarbij aangeduid als 'kerngebied'. Daarnaast worden er ook 'randgebieden' onderscheiden en 'nulgebieden'. 'Randgebied': damherten mogen hier wel incidenteel voorkomen, er voedseltochten ondernemen en er doorheen trekken, maar ze mogen zich er niet blijvend vestigen en/of voortplanten. 'Nulgebied': damherten worden niet toegestaan;

- we moeten profiteren van de positieve eigenschappen van het dier en deze laten prevaleren boven de negatieve aspecten door het beheer(s)baar houden van de problemen.

De criteria die de genoemde nul(stand)gebieden, randgebieden en kerngebieden van elkaar moeten onderscheiden zijn niet 'hard'. We doen hiertoe een voorstel, met de bedoeling via nog te voeren discussies de criteria scherper te krijgen. Dit is enigszins vergelijkbaar met de kanskaart zoals door de Zoogdierverseniging voor het wild zwijn is ontwikkeld in 2010 (zie 'Verder lezen?').

In principe kan het damhert in heel Nederland voorkomen. Om maatschappelijk draagvlak te behouden en te creëren is het echter verstandig om deze soort niet te tolereren in de onderstaande gebieden:

- Stedelijk gebied: Dieren kunnen zich bedreigd gaan voelen en in paniek raken. Daarnaast is het ook voor de mensen ongewenst in verband met schade aan tuinen en schade aan voertuigen.

Voorkomen damhert in periode 2000 t/m 2005 en 2006 t/m 2010.

Foto Bas Worm

- Gebieden met kapitaalsintensieve teelten: Niet in vrije en wild levende staat in als overwegend akkerbouw-, fruitteelt/boomteelt-, tuinbouwgebied te kenschetsen gebieden toestaan vanwege de te verwachten schade aan bedrijfsmatig geteelde gewassen.
- Gebieden bestaande uit veel harde infrastructuur (wegen, spoorlijnen): Vanwege de verkeersveiligheid niet in vrije en wild levende staat rond concentraties van rijks- en provinciale wegen toestaan. Het is echter onmogelijk om in een land als Nederland alle provinciale wegen te vrijwaren van damherten. Rijkswegen kunnen eventueel ingerasterd worden (voor

zover ze dat al niet zijn). Bij provinciale wegen moet meer gedacht worden aan gericht beheer, actieve wildsignalering, publieke bewustwording en lokale rasters als maatwerk.

- Grote open gebieden: Dit criterium is vooral een ecologisch criterium: het voorkomen van damherten in dit soort gebieden heeft geen toegevoegde waarde en het dier kan zich nergens terugtrekken (geen dekking).

Eventueel is daar vervolgens nog aan toe te voegen dat het damhert buiten de Ecologische Hoofdstructuur (EHS) niet toegestaan wordt. Ook is terughoudendheid geboden met de Waddeneilanden.

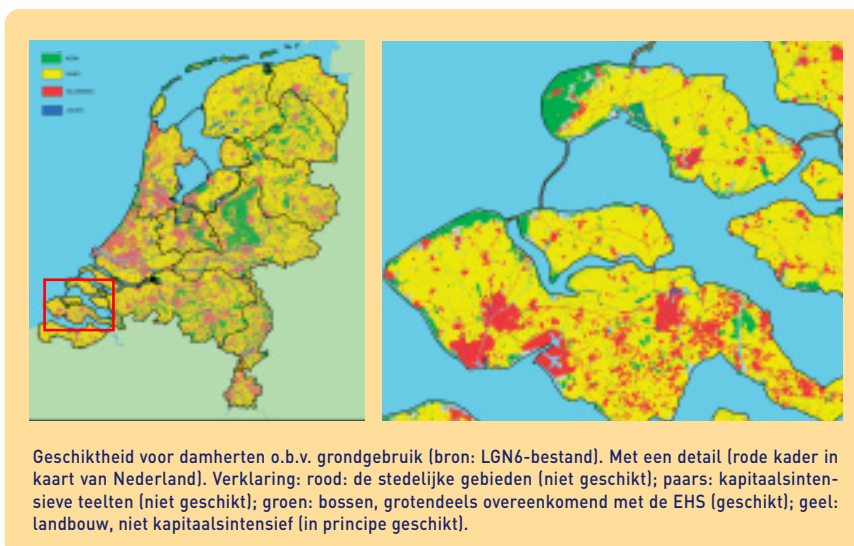
De invloed op de daar aanwezige natuurwaarden is niet duidelijk. Via een 'pilot' waarbij ook goed gemonitord wordt, kan die kennis wel worden vergaard.

Naast de ruimtelijke component (waar wel/niet) stellen we ook voor de aantallen dieren beperkt te houden. Uitgangspunt is gesteld op 4 dieren per 100 hectare kerngebied (equivalent aan de Veluwe dichtheden van edelherten van 2 dieren per 100 ha; daarbij is 1 edelhert equivalent aan 2 damherten, op basis van voedselopname). Onderscheid in dichtheden is ook te maken tussen gebieden met functie natuur en gebieden met functie multifunctioneel gebruik. Een ander toe te passen criterium zouden de (actuele en potentiële) leefgebieden van edelherten kunnen zijn: damherten zouden in deze gebieden wel voor mogen komen, maar dan in lagere dichtheden (2/100ha), zodat beide soorten probleemloos naast elkaar kunnen bestaan.

Implementatie Beleid formuleren is één, het daadwerkelijk implementeren is twee. Allereerst is het noodzakelijk om een landelijke kaart te maken met de globale ligging van kern-, rand- en nulstandgebieden. Deze kaart kan op provinciaal niveau gedetailleerder worden uitgewerkt. Tot slot moeten beheerplannen worden gemaakt voor de kerngebieden waar het damhert voorkomt.

Met de in dit artikel beschreven beleidsuitgangspunten en de noodzaak hiertoe hopen we terreinbeheerders, overheden en het damhert een dienst te bewijzen, zodat we op bewuste wijze en samen met het damhert de toekomst in durven gaan.

Rik Schoon & Bas Worm zijn beiden bestuurslid van Vereniging Het Edelhert.
rikschoon@hetedelhart.nl
basworm@hetedelhart.nl

Verder lezen?

- Vereniging Het Edelhert, 2011. Voorstel voor landelijk beleid ten aanzien van Damherten. De volledige nota is na te lezen op www.hetedelhart.nl.
- Dekker, J.J.A. et al, 2010. Kansenkaart 'Wilde zwijnen in Nederland' gepresenteerd. Zoogdier 2010 (4)
- D. van Hoorn, 2007. 'Dama dama, het damhert in Nederland'